

publicatie 1,0
februari 2024

Alma Alma

Dagmar Marent
Klaar van der Lippe
Floor Snels
Femke van Heijningen
Renée van Oploo

---

beeld en tekst over
gedeelde grond & tools voor samen

Inhoud

Inleiding Alma Alma, we houden van jou	4
Essay Weg van het hek	6
Instructie De Kattenklauw	9
Reflectie Wie hoog vliegt kan diep vallen	10
Essay Over Convivialiteit	14
Defeninga Conviviaal kampvuur	15
Gesprek Wij zijn een groepje	18
Ruimte Ruimte voor notities	22

Deze publicatie hoort bij ons onderzoek naar collectiviteit. Collectiviteit is voor ons spontaan begonnen, maar gedurende de samenwerking blijken er spelregels. Deze principes geven ruimte, maar vereisen toewijding. Collectiviteit is niet alleen maar gezellig. De vragen die collectief werken oproepen, onderzoeken we in deze publicatie op verschillende manieren: via materiaal, filosofie en het performatieve.

- 1. Is collectiviteit een instrument of een doel?**
- 2. Hoe kan de urgentie van collectiviteit voelbaar en tastbaar worden gemaakt?**
- 3. Kunnen we samen 'almen'?**

Dagmar Marent - lid van YAFF - introduceert het Allmein-principe in de groep. Haar familie woont al generaties lang in het Oostenrijkse dorpje Braz. De Allmein-Wiese (Allma in plaatselijk dialect) is daar nog steeds een begrip onder inwoners. Allmein is een gemeenschappelijk stuk grond dat bestaat uit een weide, een hek, een bos en een watervoorziening. Het wordt collectief gebruikt en beheerd; het symboliseert een krachtige verbinding geworteld in noodzaak. Dit principe bestaat al meer dan duizend jaar. Allmein staat ook bekend als 'Allmend' in Zwitserland, 'Gemeindeflur' in Duitsland, en wij kennen het van de 'Meynt,' 'Meent,' of 'Meint' in Nederland.

Ook nu heeft collectiviteit urgentie: de Alm, die we 'Alma' noemen, zal fungeren als een startpunt voor een onderzoek.

Stel je voor: een horizon van landschap.

Nog geen huizen of gebouwen. Alleen maar natuur, het maakt niet uit welke soort natuur. Bergen kunnen, velden ook. Een uitgestrekte horizon vol natuur. Ononderbroken. Misschien is er een weg. Zandweg. Verder niets anders dan natuur.

Verbeeld het je en kijk rond...

Nu wordt het lastiger: want wat je niet zijn hekken. Geen hekken. Nergens. Geen greppels, geen muurtjes, geen draden. Alleen velden, glooiingen, vlaktes. Het is bijna niet voor te stellen.

Toch was het zo, tot in de late middeleeuwen. Hekken, muurtjes, houtwallen, werden pas later als een politiek statement. Ze claimen recht, ze bakenen af: alleen voor jou een toegankelijk gebied. Voor woningen was dat vroeger al normaal, maar voor grond niet. Die was er gewoon.

Dat betekent niet dat die grond iedereen toe behoorde. Er was eigendom, meestal van mensen van adel. Maar er was ook veel zogenaamde 'woeste grond'. Die was van niemand. Hooguit van zichzelf. Het eigendomsrecht voor grond was vooral belangrijk voor de jacht of de pacht. Op woeste grond plantte men voor een eigen behoefte. In het woeste water vissen. In het woeste bos hout sprokkelen. Dieren vangen.

Onvoorstelbaar: grond die van niemand is.

Eigendom is niet vanzelfsprekend, het is een construct. De hekkenzetters zijn deel van een beweging. De enclosure beweging. Zij claimen het recht op uniek individueel gebruik van grond. Om die beter te kunnen bebouwen. Ook omdat het iets is, zelf bezitten. Het is een concept, een wereld die je zelf bepaald. Macht en geld geven jou alleenrecht. In plaats van een plek gebruiken, eigen je die toe,

terwijl de grond eigenlijk alleen van zichzelf is. Want de mens is een gast. Een medegebruiker, net als andere dieren en planten.

De enclosure beweging bestaat uit mensen die hekken kunnen bouwen en eigendom kunnen claimen. Die al bezitten. Ze lobbyen bij de macht om de ingenomen gebieden officieel van hen te maken. Er zijn ook tegenstanders van inperken. Gedeelde gronden verdedigen als een noodzakelijke voorziening. Landschap Liefhebbers die hekken verafschuwen. De strijd om het vrije veld duurt eeuwen.

John Locke geeft in de 17e eeuw een filosofische argumentatie voor de inname: Wanneer je grond vermengt met je arbeid wordt die grond werkzaam door jou. Jij mag het claimen alsof het door jou was gemaakt. Tegelijkertijd heeft hij oog voor de niet-bezitters die afhankelijk zijn van het vrije gebruik. Eigenaars mogen alleen bezitten wat ze zelf nodig hebben. De filosoof econoom Adam Smith (1723-1790) is tegen inkomen door grondbezit. Volgens hem is dat geen echt werk. Zijn argument is puur economisch, dat mensen hebzuchtige individuen zijn die niet kunnen delen is voor hem al vanzelfsprekend.

Enclosure droeg bij aan de opkomst van het kapitalisme en de opkomst van op de markt gerichte economieën. De overgang van gemeenschappelijk grondgebruik naar privébezit verschoof de nadruk van gemeenschappelijke onderlinge afhankelijkheid naar individueel eigenbelang. Daarmee verdween collectieve verantwoordelijkheid voor het land.

Het hek is behalve een praktische sta in de weg een permanente herinnering en promotie van dit gedachtegoed. Niet wij, ik. Niet wild, tam. Niet buiten, binnen. Niet natuurlijk, menselijk. Het maakt kapitalisme als filosofie mogelijk. Draaglijk zelfs. Het geeft niet alleen de suggestie van eigen voordeel, het doet nog iets belangrijkers: het ontslaat de plicht tot solidariteit en maakt ons ongevoelig voor wij.

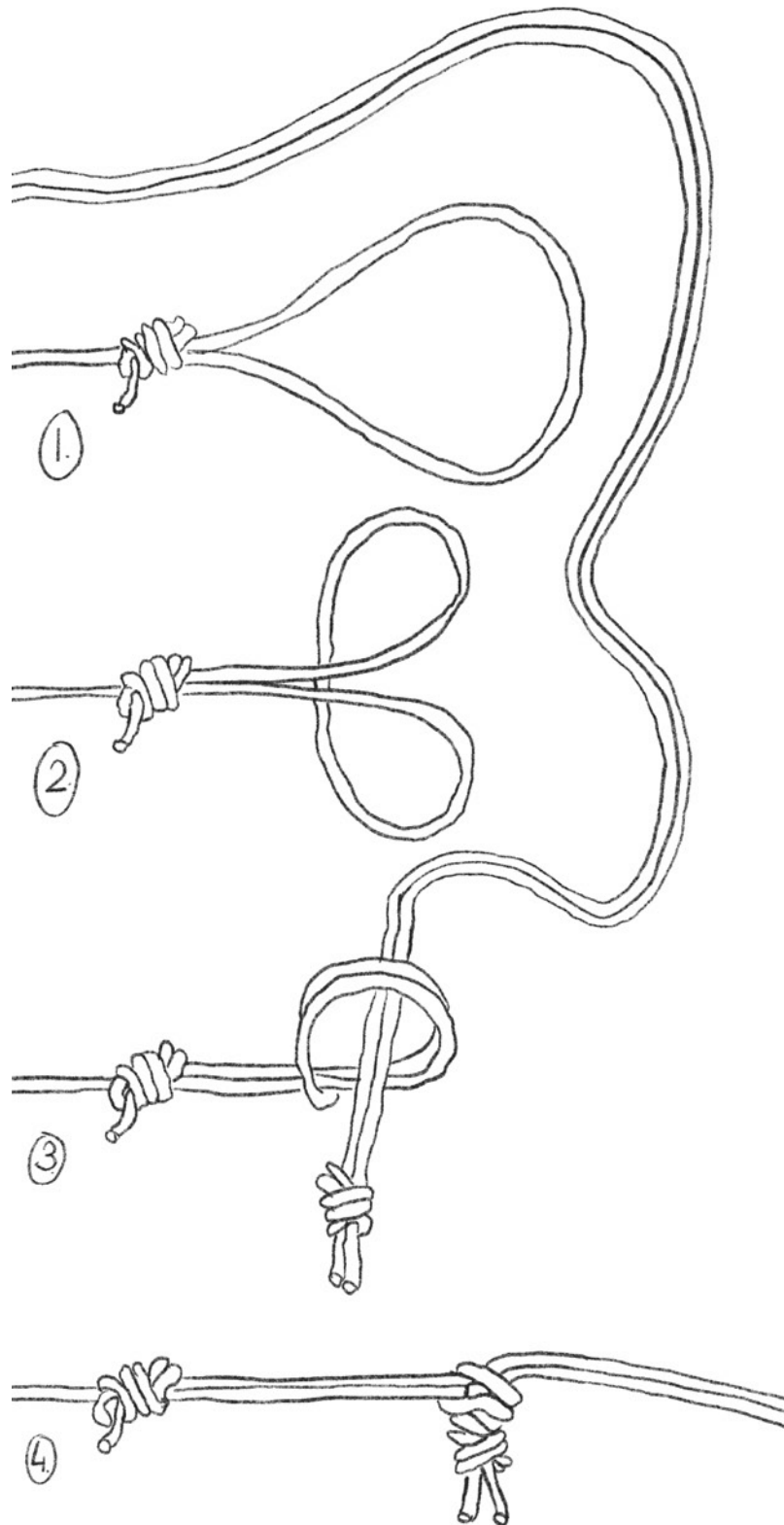
Door de eeuwen vervaagt de visuele retoriek. Het hek, de heg, de schutting, is vanzelfsprekend, natuurlijk geworden. Een mensenrecht. Individuele ondernemingszin en economische zelfredzaamheid worden de norm, individuele inspanningen voor economisch succes een plicht.

En toch... Wanneer ik aan een ononderbroken horizon denk, ontspant er iets in mij. Er ontstaat ruimte. Verdedigingen zakken. Het hek verdwijnt.

Ik spreid me uit, en ik wij.

De kattenklauw

De kattenklauw is een knoop die je kan gebruiken om de stuurlijn aan de toomlijn van een vlieger te bevestigen.

In een wereld die individualisme lijkt te omarmen, blijven wij als collectief geloven in samenzijn. We lenen het Oostenrijkse 'Alm' fenomeen. Stel je gedeelde weiden en collectieve grond voor, dat al eeuwen koestering en delen vertegenwoordigt. Het is een krachtig symbool voor collectiviteit principes die uit noodzaak ontstaan en een basis geven voor een samenzijn dat uitstijgt boven gezelligheid. Kan dat ook in Nederland, of moeten we opstijgen naar het firmament?

Met het project ALMA ALMA stijgen we op met deze vragen in de vorm van een vlieger. We vragen ons af in deze vlieger welke principes er nodig zijn voor samenzijn. De vlieger toont in grafische patronen zeven principes die wij noodzakelijk vinden en vertegenwoordigen onze 'alm'.

Ruimte voor samenzijn; Ruimte voor collectiviteit; Politieke ruimte; Natuur; Tijd; Thuis en Taal.

We worden tijdelijk 'vliegerbouwers', we zijn ervaren naaisters en stof liefhebbers. We hebben een voorliefde voor organische stoffen, om zo duurzaam mogelijk te werken en onze sporen uitwisbaar te maken. Echter, bij ons onderzoek naar het maken van vliegers doen we een ontdekking: vliegers bestaan uit nylon, specifiek spinnaker nylon (nylon met rasterstructuur). Dit komt niet in de buurt van de organische, duurzame stoffen die we normaliter gebruiken. Nylon is vervuilend, het laat microvezels achter en zal niet vergaan. Wij zien het als statisch, eeuwig en levenloos materiaal. We vroegen ons af of we deze vlieger niet konden maken van oude tenten en stoffen.

De keuze voor deze grote vlieger, een van wel 5 bij 3 meter, die ver boven de bomen moest uitstijgen zodat het zichtbaar zou zijn in de wijde omgeving, dwong ons af te kijken naar nylon. Het materiaal is sterk, licht, waterafstotend en komt in diverse

kleuren. De tentdoeken waren zwaar en het verschil in gewicht zou de vlieger uit balans brengen.

Met een opgeleide kunsthistoricus in ons midden, vroegen we ons af wat de recente geschiedenis ons kan leren over dit materiaal. Hoe kunnen we dit 'levenloze materiaal' gebruiken voor onze vlieger en kunnen we deze rijmen met de principes van de alm?

De manier waarop wij plastic beschouwen, namelijk als niet duurzaam en levenloos, is niet altijd gebruikelijk geweest. Plastic heeft in de loop van de tijd verschillende gedaantes, vormen en daarbijkomend ook verschillende reflecties, interpretaties en statussen gekend. In het begin van de 20e eeuw leidde uitvindingen van nieuwe, gietbare en vervormbare materialen die de industrialisatie met zich meebracht, zoals bijvoorbeeld plastic, tot nieuwe interpretaties van bestaande materialen. Vragen over de duurzaamheid en flexibiliteit van materialen die plastic kunnen vervangen en imiteren, brachten een dynamiek en levendigheid aan plastic.

Dit is terug te zien in zowel de kunstwereld als in de productie-industrie. Daarvoor kunnen we ons richten op de Duitse kunsthistoricus Monica Wagner. Zij benoemt dat er rond 1945 binnen de kunstwereld een verschuiving in betekenis tussen materiaal en vorm ontstaat. Eerder werd materiaal begrepen als iets waar een handeling mee moest worden gedaan om tot iets te worden. Van zichzelf was het leeg, kneedbaar en vormbaar. Door de geest en handen van de kunstenaar kreeg het materiaal vorm en kon het tot object worden vervaardigd. Zo transformeert materiaal tot kunstwerk.

Kunstenaars begonnen in die tijd te experimenteren met onconventionele materialen zoals stoom, rook, vet, vilt, latex en kunststoffen - materialen die traditioneel niet werden geassocieerd met kunst. Rond de jaren '60 werden deze materialen echter steeds vaker als kunst beschouwd, zelfs door een breder publiek. De materiaalkeuze communiceerde ook specifieke boodschappen: nieuwe materialen

waren experimenteel en toekomstgericht, en traditionele kunstmaterialen waren stabiel en duurzaam. Maar ook traditionele en niet-experimentele organische materialen konden de nadruk leggen op tijdelijkheid. Deze nieuwe omgang met materiaal, en ook de positie van plastic hierin, zou 'levendigheid' van materiaal suggereren.

Plastic was de belofte van de toekomst: het stond voor moderniteit en vooruitstrevendheid, volks en populair. Plastic was buigbaar, plooibaar, sterk en goedkoop. Maar nu vormen de laatste twee voordelen juist een bedreiging. Plastic is zowel een essentieel onderdeel van ons moderne leven, als een bron van ernstige milieuproblemen geworden. Terwijl plastic nog steeds wordt gewaardeerd om zijn veelzijdigheid en mogelijkheden, worden we steeds bewuster van de schadelijke gevolgen. Het veranderende perspectief op plastic toont aan dat materialen voortdurend evolueren en zich aanpassen aan de maatschappelijke en ecologische veranderingen van hun tijd. Plastic transformeert van een zegen naar een vloek.

In eerste instantie probeerden we tijdens het maken van de vlieger het spinnaker nylon als levendig te beschouwen. Tijdens het maakproces onderging de stof verschillende gedaanteveranderingen, van sculpturale vormen onder de naaimachine tot schilderdoeken. Het diende als speelveld en als

Is de levendigheid die we projecteren op de vlieger niet paradoxaal met het materiaal zelf?

Uiteindelijk ontstond een vlieger die, door de samenwerking met de wind, lijkt te leven. Hoog in de lucht danst het lichte gewicht, plooibare, buigbare en sterke nylon, dankzij de onzichtbare wind en luchtstromen.

Wanneer we bedenken dat we de vlieger hebben gemaakt als een alm in de lucht - als een hedendaags kunstwerk dat verwijst naar vraagstukken rondom collectiviteit - is de levendigheid die we projecteren op het materiaal niet paradoxaal met het materiaal

zelf? Is nylon eigenlijk wel de beste drager voor collectiviteit? Maakt het in het geval van een kunstwerk uit of de vlieger optimaal vliegt? Hebben we de vlieger niet te veel behandeld als een technisch object zonder de juiste doordachte materiaalkeuzes te maken?

Terugkijkend op het maakproces hadden we de levensduur van plastic en de daarbij horende implicaties moeten meenemen in onze overwegingen. Door het gebruik van nylon zal onze vlieger nog een hele lange tijd bestaan. Deze onvergankelijkheid staat haaks op de ruimte die we over willen laten voor toekomstige stemmen. We zijn hierbij niet solidair geweest naar toekomstige generaties. Elementen die onder onze collectiviteit principes vallen worden niet representeert in ons materiaalgebruik.

Is ons eerste Alm project daarom mislukt? Als kunstwerk misschien, maar als denkmodel is het geslaagd.

Over convivialiteit

een meer dan menselijke aangelegenheid?

“I should like to be the landscape which I am contemplating, I should like this sky, this quiet water to think themselves within me, that it might be I whom they express in flesh and bone, and I remain at a distance. But it is also by this distance that the sky and the water exist before me.” Simone de Beauvoir

De Beauvoir drukt in dit citaat een verlangen uit om één te worden met de natuur, om letterlijk het landschap te zijn dat ze observeert. De wens gaat zo ver dat de lucht en het stille water zich binnenin zouden moeten bevinden, alsof het haar gedachten en wezen vormt. Tegelijkertijd wordt erkend dat deze eenwording gepaard gaat met afstand. Deze afstand zorgt ervoor dat de lucht en het water als externe elementen voor haar blijven bestaan. In het verlangen om op te gaan in het landschap wordt zowel de wens uitgedrukt om ermee te versmelten als de pijn van het onvermogen om dit te doen. Hoezeer we ook proberen, we kunnen niet ontsnappen aan deze paradox. In de passage beschrijft Beauvoir rechtstreeks het proces waarbij het bewustzijn de wereld openbaart. Ruim 80 jaar nadat het citaat van de Beauvoir is gepubliceerd, is de vraag hoe we de relatie met de natuur kunnen herstellen relevanter dan ooit. Het vereist een heroverweging van ethiek tot natuur.

We leven in een voorgesteld Antropoceen en dit begrip introduceert twee belangrijke ideeën: (i) dat de Aarde zich nu verplaatst uit haar huidige geologische tijdperk, genaamd het Holoceen, en (ii) dat menselijke activiteit er grotendeels verantwoordelijk voor is. Dat wil zeggen, dat de mensheid een wereldwijde geologische kracht op zichzelf is geworden (Steffen et al., 2011). Door een langdurig toe-eigenen en exploiteren van het natuurlijke landschap, lijken we vervreemd geraakt van onze eigen natuur en daarmee onze kwetsbaarheid. Een theoretische benadering die een rol speelt bij het herstel van deze relatie, is gebaseerd op het concept ‘conviviale conversatie’, geïntroduceerd door Büscher en Fletcher (2019).

Convivialiteit, vertaalbaar als ‘het goede leven, maar dan samen met anderen’,. Binnen conviviale conversatie wordt gezocht naar hoe sociale rechtvaardigheid kan worden uitgebreid naar relaties tussen mens en niet-mens om de kloof tussen beiden te overbruggen. Convivialiteit, afgeleid van ‘samen’ en ‘leven’, gaat verder dan fysieke nabijheid. Het draait om het vieren van intrinsieke verbindingen tussen mensen en niet-mensen; het opbouwen van duurzame relaties en de verschuiving naar ‘samenleven met’ niet-mensen. Dit staat in contrast met traditionele ethische perspectieven, waarin de mens als uitgangspunt dient voor de interacties met hun omgeving - ook die van Beauvoir. Het idee om convivialiteit uit te breiden naar interacties met niet-menselijke entiteiten roept echter vragen op over de gelijkwaardigheid tussen mens en niet-mens. Is het gevoel van verbinding uit te breiden tot voorbij de

menselijke sfeer, of zitten we vast in de paradox van de Beauvoir? In dit streven impliceert een toekomstvisie waarin de mensheid niet uitsluitend de rol van de protagonist vervult, en zoals Haraway (2015) aangeeft: “it is past time to practice better care of kinds-as-assemblages (not one species at a time)”. We moeten convivialiteit oefenen; in samenspraak met de natuur.

Wanneer we voor de allereerste keer de vlieger oplaten, weten we niet precies wat ons te wachten staat. Er staat een stevige wind, en deze dubbele Parasled van 3 bij 5 meter zou zichzelf moeten kunnen optillen bij windkracht drie. Maar we zijn ook huiverig voor de trekkracht die bij een windvlaag kan oplopen tot 450 kilo. Het advies van een ervaren vliegeraar stelt ons niet teleur: de vlieger stijgt zonder al te veel moeite naar 70 meter hoogte. Urenlang richten we onze ogen op de vlieger in de lucht. We observeren hoe deze soms meters naar beneden zakt als de wind afneemt, om vervolgens met ons hele lichaam in het touw te hangen om de vlieger weer te laten stijgen. Het spel met de wind vereist concentratie en lichamelijke inspanning, maar het

schouwspel is ook fascinerend. Is dit convivialiteit? Waar de vlieger ons instrument vormt om de wind te ervaren? Om met de wind te spelen? De vlieger ondersteunt ons in de oefening van convivialiteit

We staan met onze voeten verankerd aan de aarde, en onze ethiek lijkt niet verder te reiken dan ons beperkte gezichtsveld.

met de natuur. Desondanks ervaren we ook onze beperkingen; we stellen ons voor wat we zouden zien als we zo hoog zouden vliegen. We staan met onze voeten verankerd aan de aarde, en onze ethiek lijkt niet verder te reiken dan ons beperkte gezichtsveld.

Bronnen

- De Beauvoir, S. (1962). The ethics of ambiguity, tr. Citadel Press.
- Büscher, B. and R. Fletcher. (2019). Towards convivial conservation. Conservation and Society 17(3): 283-296.
- Haraway, D. (2015). Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making kin. Environmental humanities, 6(1), 159-165.
- Steffen, W., Grinevald, J., Crutzen, P., & McNeill, J. (2011). The Anthropocene: conceptual and historical perspectives. Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences, 369(1938), 842-867.

Convivialiteit Oefening

Maak een kampvuur, alleen of met elkaar.

tondel: licht ontvlambaar materiaal
aansteek hout: takjes of twijgjes die snel vlam vatten
brand hout: blokken hout die het vuur aan houden

Wat voel je als je samen naar het kampvuur kijkt?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Op het aanrecht staat een kolonie van bacteriën: Luisa, zij helpt om zuurdesembrood te bakken. In ruil voor roggebloem levert deze kolonie CO2 op dat het brood luchtig maakt. Vanochtend is Luisa gevoed, de kolonie verdrievoudigd. De brei bubbelt... We gaan deeg maken.

Donderdagmiddag, vandaag is broodbakdag. Floor komt binnen en trekt haar regenjas uit. Klaar zet een podcast op over het feit dat de huidige zesde episode van massa-extinctie is veroorzaakt door de mens. Belangrijke oorzaken van dit verlies zijn de overexploitatie van soorten, de verspreiding van invasieve soorten, vervuiling, ontbossing en de opwarming van de aarde. Dagelijks verdwijnen dieren, planten en landschappen. Klaar zet podcast af.

F: Zo erg. Allemaal onze schuld dat het zo slecht gaat. Ik word er zo verdrietig van.

K: Is het echt zo erg? Met ons, mensen, gaat het toch goed?

F: Ja met ons, hier. Als specifiek soort zoogdier, maar als je een beetje uitzoomt, zie je jezelf dan niet als deel van een ecosysteem of diversiteit?

K: Want dan gaat het pas goed als het met het geheel goed gaat. Makes sense.

We wegen meel af. Voor een klein brood 200 gram. We doen er water bij, 60% van het gewicht aan meel. Vervolgens voegen we 50 gram desemstarter toe. Floor mengt. Eerst met een chopstick, kneed het deeg dan kort door. Vochtige theedoek over de bol, de timer op 20 minuten. Het moet even rusten.

K: Waarom is het zo lastig om rekening te houden met niet alleen onze eigen soort, maar ook met andere, niet-menselijke soorten? We blijven maar denken aan onze eigen directe belangen.

F: Het heeft te maken met wie we rekening willen houden. Fraaier gezegd: wie we tot onze morele cirkel rekenen. In principe zijn dat degenen waarvan we ook willen dat zij ons goed behandelen. Want je bent niet puur goed om het goede. De onderliggende aanname is die van wederkerigheid: je doet zoals je zelf gedaan wil worden.

K: Dat laatste herken ik: Wat jij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet. Is toch een onderdeel van de bijbel?

F: En van de filosofie. Kant (1785) bedacht een filosofisch normatief concept te maken van het goede: het categorische imperatief. Als een manier van handelen ook als algemene wet kan gelden, is dat het juiste handelen. Het moreel juiste. Niet alleen voor jezelf. Met iedere morele beslissing verbindt je je zo aan een ideale wereld.

K: Maar dan moet je dat soort keuzes wel kunnen maken. Dat betekent dat je een vrije wil moet hebben. Als je iets doet vanuit je vrije wil, kan je dat tot goed of fout tekenen, en dus bepalen of iets moreel is. Dat is ook het centrale thema bij Erasmus, zonder keuze geen zonde. Maar een mug kiest niet, die steekt gewoon.

De timer gaat. Tijd voor de eerste 'stretch and fold'. Je pakt het deeg, met vochtige handen vanwege het plakken, en rekt het uit. Dan vouw je het in 3-en. Draai het een slag en herhaal, rekken en vouwen, totdat je iedere windrichting hebt gehad. Deeg dan weer terug in de kom. Natte doek erover, timer op 20 minuten. Dan de volgende rek en vouw.

Klaar zet thee.

K: En zelfs als de mug zou kiezen: ik prik Floor niet, maar Klaar wel, hoe zou ik zijn keuze dan kunnen begrijpen? Dus niet alleen een vrije wil is nodig, er is nog iets anders aan de hand...

F: Klopt. Wederkerigheid gaat uit van communicatie. We begrijpen en kunnen keuzes van anderen interpreteren. We weten ook dat anderen ons begrijpen. Moreel gedrag is onderwerp van een gesprek door de eeuwen heen.

K: Nou lekker dan, voor niet dieren. Geen vrije wil, tenminste, niet één die we kunnen kennen. We kunnen ze dus niet belonen of straffen. Is er geen communicatie, dan is er geen wederkerigheid mogelijk, want we zijn niet gelijk genoeg.

F: We staan dus in een machtsverhouding waarin we alleen onze menselijke waarden als norm voor goed gedrag voor andere dieren en niet dieren hebben.

K: Dus de rechten van de mens gelden dan ook voor andere dieren en niet dieren.

F: Grappig dat je dat zegt, dit heeft de commissie van het Brits lagerhuis wel geprobeerd uit te denken. Na onderzoek in 1965 naar de levensomstandigheden van dieren hebben ze '5 freedoms' geformuleerd. Bijvoorbeeld het recht op voldoende leefruimte, op voedsel en een veilig bestaan. Toch hebben deze 5 freedoms nog steeds weinig effect. Het is blijkbaar lastig om dierenleed als mensenleed te voelen en dierenwelzijn dus als categorisch imperatief te accepteren.

K: Meer iets om te doen wanneer er geen menselijk lijden meer bestaat?

De tweede ronde: rek en vouw in de vier windrichtingen. Het deeg is al veel soepeler.

F: Dat vind ik mooi in het boek van Robin Wall Kimmerer. Zij beschrijft in het boek de taal van de inheemse Potawatomi als een 'Grammatica van Levendigheid'. Bijvoorbeeld, het woord Puhpooew is de Potawatomi-omschrijving voor het woord schimmel. Het betekent 'de kracht die ervoor zorgt dat paddenstoelen van de ene op de andere dag uit de aarde opduiken'. Paddestoelen zijn geen dingen, het zijn paddestoel entiteiten. Ze hebben identiteit en bestemming.

K: Misschien moeten we mens-zijn dus anders gaan definiëren. Ik hoorde ook iets heel interessants. Biologen hebben onderzoek gedaan; ons lichaam blijkt een complex ecosysteem waarin chemische processen onze reacties beïnvloeden. Onze darmen beïnvloeden ons denken. En we zijn steeds

in ontwikkeling. Stress en angst van buitenaf modelleren onze hersenen en daarmee welke beslissingen we kunnen nemen. Het concept 'vrije wil' is zo heel relatief. Eigenlijk. Ik ga even naar de wc. Doe jij de laatste stretch and fold?

Het deeg is soepel genoeg dat je het kunt uittrekken tot een dunne lap. Vouwen en oprollen. Terug in de bak. Het deeg is klaar voor de grote rijs.

K: En trouwens nog iets, best wel goor. We zijn ook onvergelijkbaar, ieder van ons heeft een eigen unieke bacteriekolonie meegekregen uit de vagina van onze moeder. Die blijft ons hele leven bij ons. We zijn ook niet afgesloten. We lekken voortdurend en laten delen van onszelf achter. Gisten, bacteriën, enzymen, schimmels. We zijn een groepje organismes..

F: Een ecosysteem! Onze moraliteit tot nu toe is een consequentie van waarin wij verschillen van wat om ons heen is. Gefocust op één aspect, communicatief bewustzijn. Terwijl, als we onszelf zouden omschrijven in de woorden van de Potawatomi, waar zou je dan op uit komen?

K: Dan zijn we mensende mensen naast paddestoelende paddestoelen.

F: En mogen we een veel bredere claim omarmen. Dat morele overwegingen bestaan om het geheel te beschermen. Dat wat ons in het goede leven hangt samen met andere ecosystemen.

Op het aanrecht staat Luisa. Iedere keer dat ze gevoed wordt, groeit ze. Iedere keer dat er gebakken wordt sterft een deel. We co-existeren. Wederkerig? Dat is een interessante kwestie. Is ze onze kolonie, zijn wij haar sugar mama? Zijn we moordenaars wanneer we boterhammen eten?

Na de grote rijs gaat het deeg een nacht in de koelkast. Tijd genoeg nog voor verdere reflectie.

1. Is collectiviteit een instrument of een doel?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

**2. Hoe kan de urgentie van collectiviteit
voelbaar en tastbaar worden gemaakt?**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Kunnen we samen 'almen'?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

NOVELLO

IVON
SALTY